

JACOB STEPHAN JERVELL

Teologija Apostolskih del (I)

Pričujoče besedilo je prevod izbranih poglavij iz knjige *Teologija Apostolskih del* (*The Theology of the Acts of the Apostles*. Cambridge: Cambridge University Press. 18–61, 75–100). Avtor dela, Jacob Stephen Jervell, je norveški teolog, upokojeni profesor in duhovnik. Od leta 1977 do 1980 je bil prorektor Univerze v Oslu. Je član Norveške akademije znanosti in umetnosti, bil je tudi gostujoči profesor na univerzah Yale in v Århusu.

V knjigi *Teologija Apostolskih del* govori o Lukovih namenih pri pisanju Apd. Posveča se Lukovi opredelitvi istovetnosti Cerkve, s čemer evangelist želi dokazati legitimnost njenega oznanila in pokazati, da je bil Bog dejavna sila v zgodovini Izraela in Cerkve. S tem avtor knjige razgrinja Lukov moto: dokazati, da so skupnosti kristjanov iz judovstva in poganstva pravi dediči Božjih obljub Izraelu.

Izbrana poglavja je prevedel Leon Jagodic, strokovno pregledal in uredil Samo Skralovnik. Urednik je prevod mestoma za namene objave v reviji Tretji dan okrajšal in prilagodil (predvsem avtorjeve zastranitve, a nikoli v smislu spremembe vsebine). Izpuščena mesta v besedilu niso označena.

Besedilo bo v naši reviji izšlo v dveh nadaljevanjih v tej in naslednji številki

BOG IN NJEGOVO LJUDSTVO

V središču teologije Apostolskih del je Lukova ideja Boga kot Boga Izraela. Označuje ga za "Boga tega izraelskega ljudstva" (Apd 13,17), za "Boga naših očetov" (3,13; 5,30; 7,32; 22,14; 24,14),¹ kot 'očetje' pa so vedno mišljeni izraelski predniki; kot "Bog Abrahamov, Izakov in Jakobov" (3,13; 7,32); za "Boga Jakobovega" (7,46). Ko Luka Boga označi za stvarnika, ki je "naredil nebo

in zemljo in morje in vse, kar je v njih" (4,24; 14,15; 17,24), je judovska vsebina očitna: s tako oznako namreč hoče pokazati Božjo moč nad sovražniki, tako nad sovražniki Mesije, kot nad sovražniki ljudstva (4,24sl.); nadalje hoče obsoditi in zavreči malikovanje "svetišč, ki jih je zgradila človeška roka"; in pokazati Božjo moč nad zgodovino (14,15sl.; 17,24). Zanimivo pa je, da Luka nikoli ne uporablja božanskih imen, da bi pokazal, da je Bog Bog poganov, ljudstev, narodov, vseh, sveta, itd. Boga tudi

nikoli ne opredeljuje na podlagi dogodka Kristusa, npr. kot "Boga, ki je obudil Jezusa od mrtvih", saj je edini način, kako lahko dokaže Kristusovo legitimnost, ta, da Kristusa poveže z Bogom Izraela, in ne obratno.

To, da je Bog Bog Izraela, in kakšna je Božja ustvarjalna moč pa se kaže predvsem v tem, da Bog usmerja izraelsko zgodovino. Zgodovina Boga je namreč izključno njegova zgodovina z Izraelom. Zgodovina drugih ljudstev zato ni vredna omembe, saj je 'prazna', zanjo je značilna Božja odsotnost (14,16). Druga ljudstva so namreč ostala sama in "hodila svoja pota" (14,16): njihova zgodovina je torej zgodovina malikovanja in nevednosti (pogl. 14 in 17). V zgodovini Izraela pa je Bog neprestano dejaven. Zato Luka dvakrat podrobno razlaga izraelsko zgodovino (Apd 7,2–53 in 13,16–25). Božja zvestoba, usmiljenje in potrpežljivost, ki so povezane s tem, da je Bog izbral Izrael za svoje edino ljudstvo, so torej odločilnega pomena za zgodovino ljudstva. Začetek zgodovine je takrat, ko je Bog izvolil očete (13,17), nato je povišal svoje ljudstvo in ga izpeljal iz Egipta (13,17); nato ga je vodil skozi puščavo, mu dal zemljo in jim poslal sodnike, preroke in kralje (13, 18–22); nato pa je držal svoje obljube Davidu ter Izraelu podaril odrešenika, Davidovega sina (13, 23–25). Vse to pa se je zgodilo kljub grehom ljudstva: zavrnilo so namreč rešitelje, ki jim jih je poslal Bog; postali so celo malikovalci; narobe so razumeli Božje bivanje in mu zgradili hišo (7,44 sl.); bili so uporni, trdovratni v srcu; preganjali so preroke, se upirali Duhu in se niso držali postave (7,51–53). Božji odgovor na vso to nezvestobo pa so spet nove obljube ljudstvu in Božje rešilno vodstvo Izraela (7,5–8.10–16). Kljub njihovemu malikovanju in preganjanju prerokov jim namreč pošlje nove preroke in celo zadnjega odrešenika, Mesijo (7,52). Božja moč nad zgodovino pa se najbolj pokaže v poudarjanju in ponavljanju besede *dei*:² Božja volja in njegova dejanja so namreč neustavljiva, kot pravijo Apd 5,38sl. Karkoli izhaja od človeka, bo propadlo,

nemogoče pa je uničiti Božja dela. Vse, kar je v Svetem pismu napovedano o Izraelu, bo Bog izpolnil (1,16; 3,18; 13,27).

Da je Bog stvarnik, tako drugačen od ljudi, poudarja tudi dejstvo, da Bog presega celo tempelj: samo po sebi se namreč razume, da Bog ne prebiva na oltarju, ki ga je naredil človek (17,24sl.); Bog ne sprejema niti strežbe človeških rok, saj je on tisti, ki daje življenje, on je stvarnik (17,25sl.); oltarji pa pripadajo malikom. In tako niti tempelj v Jeruzalemu ni kraj, kjer bi prebival Bog (7,44sl.). Tempelj namreč ni Božja hiša, ampak hiša za ljudi, kraj, ki ohranja postavo, samo zasilen kraj za bogočastje.

V skladu s predstavljenimi vlogami Boga je nujno potrebno dokazati, da je vse v zvezi z Jezusovim dogodkom in Cerkvijo naredil Izraelov Bog. To Luka tako močno poudarja, da celo Kristusa potisne v ozadje Apostolskih del. V primerjavi z drugimi novozaveznimi besedili namreč Kristus tu igra izjemno obrobno vlogo. Bog Izraela je bil tisti, ki je obudil Jezusa od mrtvih. Vstajenje je samo po sebi izpolnitev obljub Izraelu, Davidu. In ko Luka govori o vstajenju, je zanj pomembno, da jasno omeni Boga, *theos*, in pove, da je on tisti, ki ima edini dejavno vlogo pri vstajenju (2,24.32.36; 3,15.26; 4,19; 5,30; 10,40; 13,30.33.34.37; 17,31; 24,15; 26,8.23).

Izraelov Bog je tudi tisti, ki dela čudeže, tako Jezusove kot tiste, ki jih delajo apostoli in misijonarji (2,22; 4,30). Luka sicer ve, da tudi drugi delajo čudeže (8,9; 19,13), zanj pa je pomembno, da pokaže, da samo Bog ljudstva odgovarja za krščanske čudeže, ki jih zdaj dela tako, kot jih je nekoč delal po Mojzesu (7,36). Jezusovi čudeži so v Apostolskih delih omenjeni samo dvakrat, in sicer na zelo poseben način: Bog je namreč potrdil Jezusovo istovetnost pred ljudmi po čudežih in znamenjih (2,22; 10,38). Čudeži, ki so jih naredili drugi, pa so nekako povzeti v stereotipni in značilni obliki: Bog dela znamenja in čudeže po apostolih, ipd. (2,19; 4,30; 14,3.27; 15,4.12; 19,11), ali pa se znamenja in čudeži godijo po njih (2,43; 5,12; 8,13; 19,11–12). In tudi ko

je rečeno, da vstali Jezus dela čudeže, je Bog tisti, ki jih dela v imenu Jezusa (3,6.16; 4,30). Za Luka namreč ni odločilno, da se čudeži dogajajo, ampak da so čudeži delo Izraelovega Boga. Čudeži pa so vedno povezani s pridiganjem in služijo za ponazoritev neustavljive narave Božje besede. Oznanjevanje in čudeži v bistvu spadajo skupaj.

Resna težava za kristjane iz judovstva pa je oznanjevanje med Nejudi. Odrešenje je po mnenju Judov namreč rezervirano za Izrael, ljudstvo Božje postave. Kako je torej mogoče ponuditi odrešenje Nejudom, poganom, ki so sami po sebi sovražniki Izraela in ki niso sprejeli Božje postave? Luka poskuša težavo rešiti s teorijo, da so pogani, ki jih sprejema Cerkev, bogaboječi, tisti namreč, ki jih sprejema tudi shodnica. Naslednji argument za upravičenost oznanjevanja med pogani je ta, da je moč dokazati, da so tudi oni deležni obljube, ki je bila dana Izraelu.³ Glavni argument pa je ta, da je sam Izraelov Bog prisilil Cerkev, da je sprejela pogane za svoje člane, pa čeprav Bog nikoli ne nosi naziva, kot je 'Bog narodov'. Ta neustavljiva Božja sila, ki deluje v prid sprejemanja poganov, je prikazana v pripovedi o Korneliju (10–11; 15,7-10.14); Bog namreč prisili Petra, da proti svoji volji oznani evangelij Korneliju in da ga nato krsti. Vse oznanjevanje med pogani se torej zgodi zaradi Božjega namena (15,14); Božja privolitev v oznanjevanje med pogani se pokaže, ko jim pošlje Svetega Duha (10,44sl.; 11,17; 15,8); odsotnost postave pri poganih pa Bog ozdravi, ko očisti njihova srca (15,9); in celo pri vsakdanjem delu za oznanjevanje je Bog vedno dejavna sila (14,3.27; 15,4.12; 18,21; 21,19; 22,14; 26,22). Oznanjevanje je namreč, kakor pravi Sveto pismo, obnova "Davidovega šotora, ki je padel," Izraela, in rezultat te obnove je, da lahko tudi pogani iščejo Gospoda (15,16–18).

Cerkev pa sama sebe razume kot Božje ljudstvo, in to ne kot *neko* ljudstvo, ampak kot *edino* ljudstvo. Ne obstaja namreč nobeno drugo Božje ljudstvo, razen enega, Izraela. Cerkev je torej Izrael. Zato je za Luka potrebno

pokazati, da ima Bog svoje ljudstvo, da ima to ljudstvo edinstveno zgodovino v odnosu do Boga in da je to ljudstvo še vedno Božje ljudstvo.

Luka zato ne zanima nobeno drugo ljudstvo; to dokazuje tudi njegovo izrazoslovje, saj uporablja besedo *laos*, besedo, ki je rezervirana za Izrael. Beseda je v Novi zavezi uporabljena 142-krat, samo pri Luku 84-krat, kar je 60 odstotkov vseh primerov. Ko uporabi to besedo nedoločno, ima vedno v mislih Izrael kot narod. Izrael namreč ni ljudstvo med drugimi ljudstvi, ampak vedno *edino* ljudstvo. Ko pa gre za druga ljudstva, Luka uporablja množino iz Septuaginte – 'vsa ljudstva' – to je, ljudstva, narodi v celoti nasproti Izraelu. S stališča Svetega pisma je namreč samo Izrael ljudstvo. Tudi, ko Luka navaja seznam ljudstev (2,9sl.), ne govori o ljudstvih kot takih, ampak o diaspori, o Judih, ki živijo med drugimi narodi zunaj Palestine (2,5.11). Svet izven Izraela je torej diaspora (2,5.11). Lukova ideja oznanjevanja pa tudi ni v tem, da bi napravili "vse narode za moje učence" (Mt 28,19), ampak da bi razglašali evangelij "do skrajnih mej sveta" (Apd 1,8), to pa pomeni oznanjevanje v diaspori, kar je jasno vidno iz Apd 13–28. Tudi zgolj Luka v Novi zavezi naslavlja Jude z Izraelci (2,22; 3,12; 5,35; 13,16; 21,28).⁴

Izrael je edino Božje ljudstvo zato, ker ga je Bog izvolil za svoje ljudstvo, začnši s tem, da je izbral Abrahama in očete (7,1sl.; 13,17sl.). Izrael je bil zato že od začetka svoje zgodovine namenjen za Cerkev in je edino ljudstvo na svetu, ki ima pravico biti Cerkev. Tega, zakaj je Bog izbral to ljudstvo, pa Luka nikoli ne razloži. To, da ima Izrael edinstveni položaj med narodi, je dokazano z dejstvom, da ima samo Izrael zgodovino, in sicer zgodovino, v kateri je deloval in še vedno deluje Bog. V ostalih delih Nove zaveze zgodovino Izraela bodisi predpostavljamo bodisi je omenjena samo v drobcih. Luka pa to zgodovino dvakrat podrobno opisuje v strnjenih odlomkih (7,2–52; 13,16–25), poleg tega pa večkrat tudi namiguje na nekatere dogodke iz

zgodovine. Razlage v Apd 7 in 13 tako služijo za utemeljitev Cerkev, saj razlagajo prvo in ustanovno fazo zgodovine Cerkev. To pa je nujno potrebno, saj ima Lukova Cerkev resne težave s svojo istovetnostjo. Če namreč Cerkev ni del zgodovine Božjega ljudstva, potem ni Božje ljudstvo in tudi Cerkev ne. S tem pa izraelska zgodovina ni nikoli končana, ampak se neprekinjeno nadaljuje v Cerkev. Bog, ki ga Izrael dobro pozna, je namreč med pogani povsem nepoznan, zato je zgodovina poganov zgodovina nevednosti in malikovanja. Cerkev ni del njihove zgodovine, niti ko gre za pogane v Cerkvi, ampak je utemeljena edinole v zgodovini Božjega ljudstva. Samo Izrael ima namreč Abrahama za svojega očeta in samo v zgodovini Izraela najdemo 'očete', ki se jim je Bog razodeval v zgodovini (3,13.25; 4,25, 5,30; 7,11.12.15.19.32.38.39.44.51.52; 13,17.32.36; 15,19; 22,14; 26,6; 28,25). Tudi obljube odrešenja so dane edinole Izraelu (2,39; 3,25; 13,47; 28,25). Ni drugega odrešenega ljudstva, razen enega, in to ljudstvo je odrešeno kot ljudstvo. Odrešenje pa doseže svoj vrhunec z vstajenjem mrtvih, ki se imenuje "Izraelovo upanje" (23,6; 26,6; 28,20).

Predkrščanska zgodovina izvoljenega ljudstva je zaznamovana z brezboštvom in pokvarjenostjo. Na eni strani so tako Božje obljube, Božje vodstvo in podpora, na drugi strani pa grehi ljudstva. Božji odgovor na brezboštvo njegovega ljudstva pa so neprestane nove obljube. Bog se namreč drži svojih obljub pokvarjenemu ljudstvu. Glavna utemeljitev Božjih dejanj zato ni v zvestobi ali brezboštvu, v grehu ali pobožnosti ljudstva, ampak edinole v Božji zvestobi, potrpežljivosti in usmiljenju (13,17-25). Kljub grehom ljudstva Bog namreč nikoli ni zapustil Izraela; za vedno je to njegovo izvoljeno ljudstvo, ki ga je določil za odrešenje. Izrael je sicer pokvarjen, je "Davidov šotor, ki je padel" (15,16sl.), toda Bog ga ni zavrnil. Če bi namreč Bog zavrnil Izrael, Cerkev ne bi mogla obstajati. Zadnje obdobje v zgodovini Izraela pa je obdobje Cerkev; zgodba se torej nadaljuje z Mesijo, z Jezusom.

MESIJA ZA LJUDI

Pa ima Cerkev pravico izpovedati vero v Jezusa kot Mesijo? Je vstali Jezus res Izraelu obljubljeni Mesija? Luka svoji Cerkvi ponudi odgovor. Zaveda se, da je odrešenje dano samo Božjemu ljudstvu in da ne izhaja od nikogar drugega razen od Mesije, ki izhaja iz tega istega ljudstva. Vse v Cerkvi torej sloni na veri v pravega Mesijo. Luka pa ve, da njegova Cerkev dvomi in da zelo potrebuje "zanesljivost naukov," ki so jih prejeli (Lk 1,4). Člani Cerkev so namreč v glavnem izhajali iz shodnice, ki je Cerkvi odrekala pravico, da bi Jezusa razglašala za obljubljenega Mesijo; ker pa so bili med člani Cerkev tudi pogani, ki so izhajali izmed nasprotnikov Izraela, in celo judovski odpadnik Pavel, ki je bil prvi misijonar, so obstajali razlogi za dvom. Mar je Jezus zares imel mesijanski status? To je v ozadju Lukove kristologije, ki se zdi eksegetom precej nenavadna, če naj bi bila namenjena pogan-skim kristjanom.

Toda kristologija Apostolskih del je namenjena kristjanom judovskega porekla. Lukovo kristologijo bi zato lahko brez strahu imenovali judovsko-krščanska, saj je tesno povezana s Svetim pismom in z judovskimi izročili. Kristologijo v Evangeliju po Luku najjasneje razvija vrsta pripovedi, manj pa je oblikovana s pomočjo Jezusovih nazivov in nikoli z natančnimi definicijami njegove istovetnosti. Ko je Luka pisal Apostolska dela, je očitno predvideval, da njegovi bralci poznajo te pripovedi. Iz očitnih razlogov v Apostolskih delih ne najdemo pripovedi iz Jezusovega življenja, zato tu Luka svojo kristologijo oblikuje s pomočjo nazivov. Nazive pa izbira izjemno neodvisno in po svoje. Uporabi nekatere kristološke nazive, ki se zdijo zelo stari in jih v Novi zavezi najdemo samo pri Luku, izhajajo pa iz Cerkev v Jeruzalemu: Jezus je "Sveti" (2,27 (SZ navedek); 3,14); "Pravični" (3,14; 7,52); Božji služabnik (3,13.26; 4,25.27.30); ko Jezusa predstavlja kot enega izmed Božjih mož v Svetem pismu (Lk 1,54) in kot 'preroka' (Apd 3,22sl.; 7,37), pa ga s tem postavlja v isto vrsto

kot preroke Svetega pisma (Lk 9,8.19), Jezus pa prestavlja "vrhunec neprestanega Božjega odrešenijskega delovanja po le-teh"; najbolj pa je Jezus kot prerok podoben Mojzesu, eshatološkemu preroku (Apd 7,37), saj je celo obnovil izvorno Mojzesovo Toro – Jezus je torej izpolnitev Davidovega upanja.

Najpomembnejši naziv za Jezusa pa je *Christos*, ki izvira iz palestinskega judovstva in ki tudi določa ostale, drugačne nazive. Ko je Luka pisal Apostolska dela, je bil naziv *Christos* zaradi razvoja kristologije že dolgo lastno ime, toda Luka ga spet uporabi kot naziv. Ta naziv pa v prvi vrsti ne kaže na odnos med Bogom in Jezusom, ampak je dodan shemi obljuba – izpolnitev: Jezus namreč izpolnjuje obljube, dane Božjemu ljudstvu. Jezus je zato maziljenec Izraela, to pa se nanaša tako na zemeljskega kot na vstalega Jezusa. Toda ta naziv ni zgolj del tradicije; Luka ga uporablja etimološko in ga opredeljuje z definicijo, ki je Nejudom nerazumljiva (Lk 4,18; Apd 4,27; 10,38).⁵ Mesija je popolnoma starozavezni lik (Lk 2,26; 3,15; 24,18–46; Apd 2,31); Jezus je namreč "Gospodov (tj. Božji) Mesija" (Lk 2,26; 3,15; 24,24–26). Mesija – Jezus je Božji zastopnik, saj je nosilec odrešenja Izraela. Lukova posebnost pa je, da je ta Izraelov Mesija trpeči Mesija (Apd 3,18; 17,3; 26,23; Lk 24,26.46). Ta ideja je v Stari zavezi in v judovski književnosti, ki je starejša ali sočasna z Novo zavezo, sicer nepoznana. Toda Luka vsaki omembi trpečega Mesije doda tudi močno poudarjeno in podrobno razloženo trditev, da prav to pravi Sveto pismo: Mojzes, vsi preroki, psalmi. Gre namreč za to, da je Izraelov Bog napovedal in vnaprej določil to trpljenje ter ga izrazil z neposrednim naslanjanjem na Boga (Apd 3,18; 17,3; Lk 24,26). Če pa Izrael ne spozna in ne prizna svojega trpečega Mesije, je to posledica nevednosti ljudstva (Apd 3,17); tudi učenci niso razumeli njegovega trpljenja, ker niso razumeli in verjeli Svetemu pismu (Lk 24,26.45sl.). Trpeči Mesija torej ni izum Cerkev, ampak starodavno pričevanje Boga samega.

Različica *Christosa* pa je "Davidov sin": tudi ta naziv Luka uporablja več kot katerikoli drug novozavezni pisec. Za Luka pa niti ta naziv ni zgolj del tradicije. Luka namreč pozna naziv "Davidov sin" (Lk 18,38; 20,41), vendar ga v Apostolskih delih sploh ne zapiše, pa čeprav se na več mestih ukvarja s tematiko, ki jo ta naziv zajema. Lukov jezik je namreč drugačen od ostale Nove zaveze. Ta naziv uporablja na kar najbolj samosvoj način, v prvi vrsti ne iz svoje krščanske tradicije, ampak ga presoja v luči Stare zaveze in judovske tradicije. Kot Davidov sin Jezus namreč izpolnjuje obljube, dane Davidu o obnovi njegovega kraljestva za Izrael (Apd 2,29–36; 13,32.34–37; 15,15–18). Jezus je torej "kralj", kralj Judov (17,7); naziv pa ima za Luka tudi politični prizvok (Lk 23,2; Apd 17,7). Mesija – kralj je torej tisti, katerega prihod je Izrael pričakoval. Luka zato uporablja kristološke nazive, ki so Judom poznani, izogiba pa se tistemu, kar bi bilo lahko za Jude nerazumljivo. Naziv "Božji Sin" se tako v Apostolskih delih pojavi samo enkrat (9,20). Ko je omenjen 'Odrešenik', se to nanaša na odrešenika Izraela in Davidovega potomca (5,31; 13,23); ozadje pa je starozavezno. Vstali Jezus je torej Davidov Sin. Ni Mesije brez ljudstva, tj. Izraela. Jezus je "vrhunec Božjega delovanja v Izraelu".

Številčno gledano pa je Lukov najljubši naziv *kyrios*, 'Gospod', ki ga uporablja tako za Boga, kot tudi za Jezusa. *Kyrios* imenuje zemeljskega Jezusa, ta izraz pa uporablja tudi po vstajenju. Ker pa ga uporablja za Boga in za Jezusa, Luka na neki način Jezusa postavlja na isto raven kot Boga. Vendar je to edini Božji pridevek, ki je prenesen na Jezusa; naziv izraža gospostvo, ki ga imata oba nad Izraelom: kot Gospod in kot Davidov sin Jezus namreč ponovno vzpostavlja Božje ljudstvo (1,6; 2,25sl.). *Christos* in *kyrios* pa sta pogosto kombinirana in se med seboj zamenjmeta (2,36; 4,26; 11,17; 15,26). Kot *kyrios* je Jezus torej kraljevski Mesija.

Luka pa Jezusa predstavlja tudi kot palestinskega Juda. Jezus je namreč Sin ljudstva, Izraela. Pri Luku sicer ne najdemo naziva,

kot je "Sin Izraela", toda ta ideja je navzoča. Preprosto dejstvo, da je bil Jezus Jud, dejstvo, ki ga noben pisec v Novi zavezi ne zanika in o njem ne razpravlja, Luka razdela na kar najbolj neodvisen način in mu daje kristološki pomen. Ni namreč pomembno, da je bil Jezus človek, ampak da je bil judovski človek. Ni prišel iz nebes, ampak je bil Jud, rojen v Betlehemu, iz Davidove rodbine (Lk 1,27; 2,4; 3,31). V Evangeliju po Luku ta poudarek najdemo v odlomku, ki je za Luka značilen: v odlomku, ki govori o tem, kako je bil Jezus obrezan kot eden izmed ljudstva (2,21); kako je bil kot prvorojeni darovan v templju (2,22-24); kako je bil kot deček zelo nadarjen učenec v templju (2,41-52); in v rodovniku, ki kaže, da je bil Davidov potomec, v vrsti mnogih Davidovih sinov in sinov ljudstva (3,23-38).⁶ Na teh mestih se Jezus uvršča v zgodovino ljudstva. Uvršča se v sam Izrael.

Po Jezusu Kristusu se kaže Božje delovanje v zgodovini Izraela. Ključna figura v tej zgodovini, pa tudi v kristologiji, je Bog sam. Bog je namreč odrešenik, tudi če je odrešenje vezano na dogodek Kristusa (Apd 4,12). V središču kristologije je torej sam Bog, na kar kaže tudi Lukova pogosta raba Svetega pisma, ki ga Luka razume kot razodetje Božje volje, besede in dela v teku zgodovine, vključno z dogodkom Kristusa. V Novi zavezi namreč samo Luka glavne dogodke v kristologiji, Jezusovo trpljenje, smrt in vstajenje, dokazuje z navedki iz Svetega pisma (Apd 2,24sl.; 3,18sl.; 4,10sl.; 13,33sl.; 17,2sl.; 26,22sl.). In tudi ko Luka navaja Jezusovo napoved trpljenja in vstajenja, kakršno najdemo v tradiciji, pri tretji napovedi doda, da "se bo dopolnilo vse, kar je zapisano po prerokih" (Lk 18,31). S tem pa hoče povedati, da je Jezusova smrt v skladu z Božjo voljo; smrt in vstajenje sta namreč izključno Božje delo. Luka sicer prevzame Jezusovo napoved o trpljenju in vstajenju iz tradicije, toda zanj je pomembno, da jo poveže s Svetim pismom. Iz tega pa sledi, da Kristusovo trpljenje in smrt nista eksplicitno opredeljena kot žrtev in zadoščevanje, pa tudi nobene teorije o spravnih daritvi ne najdemo.⁷

Pomembneje je namreč, da je smrt najprej in najbolj del Svetega pisma, da je to njegova izpolnitev, da je to smrt, ki jo je Bog vnaprej določil zaradi Kristusove pokornosti in zaradi grehov Judov. Toda Luka ne predstavlja samo svetopisemskih dokazov, da je bil Kristus obujen od mrtvih, ampak mora izpeljati tudi 'negativni' svetopisemski dokaz. Ni bil namreč David tisti, ki ga je Bog obudil od mrtvih, ampak Božji Sin, David pa je ostal v svojem grobu (Apd 2,29sl.; 13,36).

Vrhunec Božjega delovanja v Kristusu je vstajenje in vse sloni na tem, da je to dejanje Izraelovega Boga. Samo Luka v Novi zavezi govori o 'dokazih' za vstajenje, kar nemara kaže, da so se v krščanskih krogih pojavili dvomi o tem (prim. Lk 24,11.21.38). Toda kar se je zgodilo v štiridesetih dneh po vstajenju, dokazuje predvsem resničnost ne samo vstajenja kot takega, ampak Jezusovega vstajenja: učenci namreč niso videli prikazni (Lk 24,37); na velikonočno nedeljo je jedel kuhano ribo z učenci (Lk 24,43; Apd 10,41); in ni izkusil trohnohe (Apd 2,27; 13,35-37). Luka pripisuje vzrok za Kristusovo vstajenje Bogu, medtem ko drugi namigujejo, da je Jezus vstal z lastno močjo. Najstarejša oblika kerigme poudarja, da je Bog vzrok: Bog je tisti, ki obuja od mrtvih (Apd 26,8), Bog je posredoval – in Luka se je vrnil k tej obliki. Zanj torej vse sloni na dejstvu, da je Izraelov Bog obudil Jezusa: "Bog naših očetov je obudil Jezusa." (5,30.)

Razlika v besedišču pa tudi kaže, da je pri lukovski kristologiji poudarek na podrejenosti (subordinaciji): Bog je namreč v njenem središču in Oče je tisti, ki vodi Jezusa. Celotno odrešenje je Božje in zato Luka zapiše: "Jezus Nazarčana, ki ga je Bog pred vami potrdil z močmi, čudeži in znamenji, katera je Bog po njem delal med vami." (Apd 2,22.) Kristus je torej orodje odrešenja. Luka pa Kristusovo podrejenost poudarja na različne načine. Najdemo jo že v naslanjanju na Sveto pismo: Bog namreč govori preko Svetega pisma, Kristus pa je tisti, o katerem govori. Tudi nazivi in pridevki, ki so vezani na Boga, se ne prenašajo na Kristusa, tako kot to lahko

vidimo v drugih delih Nove zaveze; samo Bog je torej *theos, despotēs* (Apd 4,24; Lk 2,29), Oče, stvarnik (Apd 4,24; 14,15; 17,24), Kristus pa ni niti orodje. Tudi nekatere funkcije so rezervirane za Boga: angeli niso podrejeni Kristusu, ampak samo Bogu (Apd 5,19; 8,26; 12,7; Lk 4,10; 22, 43); Kristus moli k svojemu Očetu, Duh pripada Bogu in ga podarja samo Bog, podarja ga celo Kristusu, ki nato ta dar, ki ga je prejel, prenaša na ljudi (Apd 1,4.8; 2,33; 5,32; Lk 24,49). Delo odrešenja je torej Božje delo, kot je razloženo v Apd 1,7, Kristus pa je orodje; in vsa čast, ki jo prejme Kristus, mu je podeljena od Boga (Apd 2,36).

Pri govoru o vnebohodu je Luka novozavezni pisec *par excellence*, saj govori o tem, da je bil Kristus vzdignjen in povišan (Apd 1,2.9.11;

2,33; 5,31; 7,56; Lk 9,51; 22,69; 24,51). Lukov besednjak je pri tem značilen: uporablja namreč besede v pasivu. V Cerkvi torej ne more biti dvoma: Bog sam, Izraelov Bog je posredoval in dal Kristusu njemu primeren status. Povišanje zato pomeni ustoličenje; Jezus je namreč dobil, kar je bilo obljubljeno Davidu, postavljen je bil na Davidov prestol (Apd 2,29–36; 13,33sl.). In on je napovedani Mesija, ki mora priti (Apd 3,20–21).

V Apostolskih delih je povzdignjeni Kristus izjemno pasivna figura in težko je razumeti, da ima kakršnokoli resnično funkcijo. Apd 1,11 gre od vnebohoda neposredno k njegovemu drugemu prihodu. Njegova funkcija je torej omejena na dejstvo, da je na desnici Očeta, da je izlil Duha in da bo sodeloval pri

Ali ima božji služabnik Gospodovega duha, je mogoče spoznati po temle: Če Bog po njem izvršuje kaj dobrega, a se zaradi tega ne povzdiguje, zavedajoč se, da njegova človeškost vedno nasprotuje vsemu dobremu, marveč se ima v svojih očeh za slabšega in manjšega od vseh drugih ljudi. (FOpom 12)

Assisi, bazilika sv. Frančiška. Fotografija: Samo Skralovnik

sodbi sveta (Apd 2,33sl.; 5,31; 7,55sl.; 10,42; 17,31). Jezus je namreč vzet v nebesa do časov obnove (Apd 3,21). Besed, da Jezus posreduje za nas, v Apostolskih delih tako ne najdemo. Za Luka je namreč pomembno, da pokaže, kako je Izraelov Bog tista dejavna moč v Cerkvi in v njenem ozadju – od tu pasivnost povišanega Kristusa. Kristusova vloga pa se izkazuje zgolj skozi rabo njegovega 'imena'.⁸ Ne gre namreč za to, da bi bil povišani Kristus kot oseba navzoč v Cerkvi ali v misijonskem delovanju, saj prebiva v nebesih do svojega drugega prihoda, ampak za to, da Kristusu življenje, smrt in vstajenje kažejo, na kakšen način deluje Bog. Zato se njegovo ime v različnih izrekih in dejanjih, ki imajo povezavo z njim, nikoli ne pojavi kot subjekt. Tudi drugi ljudje delujejo v ali po njegovem imenu: apostoli in misijonarji govorijo in učijo v njegovem imenu (Apd 4,17.18; 8,12; 9,15.27s.), delajo čudeže v njegovem imenu (3,6; 4,7.10.30), trpijo zaradi njegovega imena (9,16; 15,26; 21,13), prejemajo odpuščanje in odrešenje po njegovem imenu (10,43), so krščeni v njegovem imenu (2,38; 10,48; 19,5). Ko kličejo njegovo ime, namreč deluje Bog sam (2,21; 4,30; 22,16).

Gonilna sila Lukove kristologije torej ni ideja neke temeljne odrešenijske zgodovine, v kateri bi bil Jezus odločilno 'središče časov'. Njegov kristološki okvir je zgodovina Božjega ljudstva ali Božja zgodovina s svojim ljudstvom. In zato je potrebno kristologijo videti kot vrhunec Božjega delovanja v Izraelu in po Izraelu v 'preostalem človeštvu' (Apd 14,14sl.).

KRIZA: RAZDELJENO BOŽJE LJUDSTVO

Kar ima Luka povedati o Cerkvi in o zapletenem vprašanju istovetnosti kristjanov, lahko povzamemo takole: Cerkev je Izrael v zadnjem stadiju svoje zgodovine. Ko Luka govori o kristjanih, zato ne govori predvsem o 'Cerkvi', ampak o ljudstvu, *laos*, kar je beseda, pridržana za Izrael v njegovem edinstvenem

položaju. Izrael torej igra pomembno vlogo v Lukovi teologiji: 'Izrael' in 'ljudstvo' sta, razen v dveh primerih, vedno omenjena v enem in istem pomenu – Izrael kot Božje ljudstvo – obstaja pa samo eno Božje ljudstvo in nikoli ne bi moglo biti nobenega drugega. Cerkev je del tega ljudstva in predstavlja to ljudstvo. Od 192 omemb 'Judov' v Novi zavezi, jih je samo pri Luku 84, večina v pozitivnem smislu. Predniki kristjanov so zato 'očetje', to je, stari Izraelci, ne pa prve generacije kristjanov. 'Očetje' so v Novi zavezi le redko (desetkrat) omenjeni drugje in tam ne igrajo nobene pomembne vloge; za Luka pa so pomemben predmet njegovega razmisleka, saj so samo v Apostolskih delih omenjeni več kot tridesetkrat.

Ko pride Mesija, je Božje ljudstvo v krizi. Toda Mesija krizo le še okrepi in jo pripelje do vrhunca, saj ljudstvo razdeli na dva dela. Naloga in program Mesije pa je jasen: obnovil bo izraelsko kraljestvo (Apd 1,6; 15,14ss.). Davidova hiša je namreč padla in je v ruševinah, Mesija pa jo bo obnovil (Apd 1,6); na Davidovem prestolu ni kralja (Apd 2,30); propad ljudstva in tudi njegova kriza pa izhajata iz njegovih grehov. To najdemo v povzetku zgodovine Izraela (Apd 7,2–53). Nenavadno pa je, da grehi niso samo moralni, ampak da so nenehno povezani tudi z nasprotovanjem Božjim dejanjem v zgodovini ljudstva. Vrhunec grehov ljudstva pa je umor Mesije (2,23; 3,15; 4,19; 5,30; 7,52; 10,39; 13,28).

Rezultat te zgodovine bi moral biti, da bi Bog zapustil svoje ljudstvo, da bi se zgodovina Izraela končala in da bi Izrael sam po sebi postal stvar preteklosti. Toda če bi se zgodilo to, po Luku ne bi bilo Cerkev. Vse obljube odrešenja namreč od vekomaj pripadajo ljudstvu in so predmet dedovanja (Apd 2,39; 3,25sl.; 10,40sl.; 13,26sl.). Zato je bil Božji odgovor na brezboštvo ljudstva obnova obljub (7,5–8.10.16.17sl.). Kljub malikovanju ljudstva in kljub preganjanju prerokov je namreč Bog poslal Mesijo. Kar pa je pri tem odločilno, ni brezboštvo ali zvestoba ljudstva, ampak Božja zvestoba in milost (Apd 13,17–25).

Usoda Izraela, posebej pa še učinek, ki ga je na Izrael imel prihod Mesije, je za Luka žgoče vprašanje. Celotna prva Cerkev se je namreč veliko ukvarjala s tem vprašanjem, pa ne zato, ker bi jo zanimala zgodovina kot taka, ampak zato, ker je bila usoda Izraela ključnega pomena za rešitev problema istovetnosti Cerkve. Odgovor je v različnih Cerkvah različen.

Kaj pa pri Luku? Dolga leta so razlagalci rešitev tega vprašanja v odrešenjski zgodovini pri Luku in v Apostolskih delih utemeljevali takole: Izrael je bil stvar preteklosti. Judovsko ljudstvo je namreč zavrnilo krščansko oznanilo in zaradi tega je bilo samo zavrtno. Cerkev poganov pa je nadaljevala zgodovino starega ljudstva, toda to ni bil več Izrael, ampak nova vrsta ljudstva, Cerkev. Luka so torej imeli za precej brezbriznega do usode Izraela.

V bistvu pa Luka na situacijo gleda precej drugače: Izrael je postal razdeljeno Božje ljudstvo. Osupljivi odlomki v Apostolskih delih namreč poročajo o velikem uspehu krščanskega oznanjevanja med Judi. Spet in spet je govora o množičnih spreobrnjenjih Judov. Ta poročila pa so vezana predvsem na njihova spreobrnjenja, saj se s spreobrnjenji poganov Luka manj ukvarja. Sicer se pojavljajo tudi primeri slednjih, toda manj pogosto, v glavnem pa gre za spreobrnjenja 'bogaboječih' poganov, ki so preko shodnice že povezani z Izraelom (Apd 13,43; 14,1; 17,4.12). 'Prototip' takega spreobrnjenja je 'bogaboječi' Kornelij (10,11sl.). Množična spreobrnjenja se v glavnem dogajajo v Jeruzalemu, kar je povezano z dejstvom, da je Jeruzalem za Izrael in za Cerkev izjemnega pomena. Posledica vsega tega pa je, da je na deset tisoče pobožnih Judov postalo vernikov (21,20). Velik del Izraela je torej sprejel evangelij.

Izrael je torej ob vprašanju Mesije postal razdeljeno ljudstvo. To pa pomeni krizo. Z roko v roki se namreč pojavljajo poročila o spreobrnjenjih in odlomki o nasprotovanjih, s katerimi so se srečevali misijonarji, predvsem med Judi. Med judovskimi spreobrnjenji in

nasprotovanjem torej obstaja ostro nasprotje, medtem ko je pristop poganov za Luka manj zanimiv, saj v nasprotju z zavračanjem evangelija med Judi ta nima posebnega teološkega pomena. Razpetost med zavračanjem in sprejemanjem evangelija je očitna skozi celotna Apostolska dela: posledice Petrovega govora v templju (3,11–26) so namreč preganjanja misijonarjev (4,1sl.), pa tudi množična spreobrnjenja (4,4). Pred drugim sojenjem (5,17ss.) se zgodi velika širitev Cerkve (5,14). Pred Štefanovo usmrtnitvijo in preganjanjem, ki temu sledi, naletimo na poročila o uspehih oznanjevanja, posebej še med jeruzalemskimi duhovniki (6,7). Po prizorih v Jeruzalemu pa pride na vrsto diaspora, kjer pridiganje prav tako poteka v shodnicah. Izid pa je isti: prihod misijonarjev v pizidijski Antiohiji najprej povzroči spreobrnjenje Judov in nato nasprotovanje (13,42sl.); Judje in drugi v Ikoniju postanejo verniki, medtem ko zakrknjeni Judje hujskajo k preganjanju (14,2ss.); nekateri Judje v Tesaloniki se spreobrnejo, medtem ko drugi začnejo novo preganjanje (17,5s.); Judje v Beroji sicer sprejmejo misijonarje z odprtimi rokami in se množično spreobračajo, toda nato naletimo na Jude iz Tesalonike, ki hujskajo množico (17,13). Vzorec je torej vedno isti: spreobrnjenje in nasprotovanje, ki se spremeni v preganjanje. Judovsko ljudstvo pa vseeno ni *en bloc* zavrnilo evangelija – velika večina Judov namreč ni nasprotovala sporočilu. Na začetku je bilo oznanjevanje Judom celo zelo uspešno, saj se je spreobrnil velik del ljudstva, deset tisoči, ki so bili "vneti privrženci postave" (21,20). Uspeh med Judi pa se je nadaljeval tudi potem, ko je bila že odprta pot do poganov (Apd 10–11).

Izrael torej ni zavrnil evangelija, ampak je postal razdeljen glede te teme. Cerkev je namreč najprej Cerkev Judov in za Jude. Istovetnost Cerkve je torej jasna: to je Izrael, en in edini. Kristjani so torej dediči obljub, danih Izraelu, in to kot Judje. To pa je povedano na različne načine. Luka tako poudarja, da so prvi jeruzalemski kristjani živeli kot pobožni Judje: pogosto so obiskovali tempelj,

živeli v strogem spoštovanju postave in v skladu z običaji očetov, posebej še zato, ker so upali na obnovo Izraela (2,46; 3,1; 5,12, 10,9sl.; 11,2; 15,1sl.; 16,3; 21,20). Vse obtožbe, da kristjani niso živeli v skladu s postavo ali da so celo nasprotovali postavi, so zavrnjene (6,11.13sl.; 10,14.28; 21,21.28; 28,17). Pavel je bil in je farizej in Jud, ki je zvest postavi (22,3; 23,1.3.5.6; 24,14; 26,4–5). Cerkev veruje in uči vse, kar je zapisano v postavi in prerokih (24,14sl.; 26,22s.). Pavel je sicer obtožen, ker pridiga o vstajenju, toda vstajenje izraža Božje obljube svojemu ljudstvu in upanje farizejskega Izraela (23,6; 24,21; 26,26–28). Vera v vstajenje torej pomeni zvestobo Svetemu pismu, postavi in ljudstvu (24,14sl.; 26,22sl.). Pridiganje Cerkev poteka predvsem v shodnicah, saj so to 'cerkve' tudi za kristjane (13,14sl.; 14,1sl.; 16,13sl.; 17,1sl.; 18,4sl.). Tudi Judje iz diaspore, ki so se navdušili za evangelij, niso ločena skupina (19,8sl.; 26,11).

V Cerkvi mora torej biti znatno število Judov, da bi lahko utemeljili trditev, da so Izrael in da predstavljajo Izrael. In prav to je bistveno sporočilo Lukovega navajanja množičnih spreobrnjenj. Kaj pa neverni del ljudstva? Luka jih imenuje 'Judje' skozi celotna Apostolska dela, toda ti ne predstavljajo več Izraela (3,11–26). Z navedkom iz 5 Mz 18 namreč Luka spregovori o Jezusu kot o preroku, katerega poslanstvo v Izraelu je napovedal Mojzes (3,22sl.): to pa pomeni, da mora biti vsak, ki se ni zmenil za prerokove besede, izkoreninjen iz ljudstva. Zavračanje oznanila torej pomeni, da bo zakrknjeni del ljudstva odstranjen, da bo "iztrebljen" iz Izraela (3,23).

Trditev, da Cerkev je in da predstavlja Izrael, temelji na tem, da so bili njeni člani Judje; in glede na navedbe o množičnih spreobrnjenjih gotovo so bili. Toda po drugi strani so bili v Cerkvi tudi pogani, Nejudje. Kako pa je možno to uskladiti z zgornjo trditvijo? Pogani v Cerkvi so bili bogaboječi, to so bili tisti pogani, ki so bili pripuščeni in sprejeti v shodnico, pa četudi niso popolni člani ljudstva. Bili so nekakšni bogaboječi

člani Cerkve, ki je bila sestavljena iz Judov. In v Cerkvi so imeli enake pravice kot Judje. Toda če so bili v njej v znatnem številu, morda celo v večini, kako je lahko taka Cerkev še vedno trdila, da je Izrael? Luka mora to razložiti, braniti oznanjevanje med pogani in njihovo mesto znotraj Cerkve. Kakšen je odnos med Božjim ljudstvom in narodi? Še celo šestdeset let po Kristusovi smrti je oznanjevanje med pogani namreč predstavljalo težavo.

Ko Luka razlaga Jezusovo vstajenje in množična spreobrnjenja, s tem oriše Izrael, ki so se mu izpolnile obljube, saj se je zgodilo ustoličenje Mesije na Davidov prestol (Apd 2,29–36) in velik del ljudstva se je spreobrnil. Pripoved o sprejemanju poganov pa se začne s Kornelijem v Apd 10–11. Ta pripoved je razložena v Jakobovem govoru na apostolskem zboru v 15,13–21:

Potem se bom vrnil in spet bom sezidal Davidov šotor, ki je padel, na ruševinah jo bom spet sezidal in na novo postavil, da bodo iskali Gospoda tudi drugi ljudje in vsa ljudstva, nad katerimi se kliče moje ime, govori Gospod, ki uresničuje, kar mu je znano od vekomaj.

Sveto pismo torej pravi, da bo Bog najprej obnovil in na novo postavil Izrael in nato, kot posledica tega dogodka, bodo pogani iskali Gospoda. Kornelijeva zgodba (15,14) pa je dokaz, da se je obnova podrti Davidove hiše že zgodila, saj se je zgodilo to, da so pogani začeli iskati Boga. Luka po Jakobu tako razloži zelo staro idejo oznanjevanja: spreobrnjenje poganov je izpolnitev obljub, danih Izraelu. To pa ne pomeni, da so se obljube, dane Izraelu, prenesle na pogane, da je bil Izrael izključen, ampak da so pogani prejeli delež pri tem, kar je bilo dano Izraelu. In to se sklada z judovskim pričakovanjem, da bodo ob koncu časov pogani vključeni v obnovljeni Izrael.

Spreobrnjenje in obnova Izraela je torej osnova za to, da pogani lahko iščejo Gospoda, in zato misijonarji delujejo v shodnicah z mešanim občinstvom. Spreobrnjenje se torej izvršuje preko shodnice, saj so v njej zbrani tisti, ki so razpršeni po diaspori, vanjo so

vključeni tudi zakrknjeni, v njej pa najdemo tudi pogane. Spreobrnjenja poganov, ki so v Apostolskih delih opisana v povezavi z judovskimi spreobrnjenji, razkrivajo, kdo zares pripada Izraelu. Lukova različica paradigme 'najprej Judje' namreč pravi, da pogani, če ne bi bili 'najprej Judje', ne bi imeli dostopa do odrešenja.

Poganski delež pri obljubah, danih Izraelu, je torej nekaj, kar je več kot le zgodovinsko nujen dogodek, saj ga je Bog zapovedal v Svetem pismu (Lk 24,47; Apd 3,25; 13,47; 15,16sl.). Toda pogani se pojavijo šele po obnovi Izraela. Vstali Gospod je namreč apostolom razodel ključ za razumevanje Svetega pisma (Lk 24,45sl.): Sveto pismo pričuje o križanju in vstajenju Mesije in "da se bo oznanilo spreobrnjenje in odpuščanje grehov vsem narodom, začeni od Jeruzalema"; v Apostolskih delih pa so 'vsi narodi' nejudovska ljudstva. Oznanjevanje, ki je na začetku v Jeruzalemu namenjeno zgolj Judom, torej ne pomeni, da je odrešenje omejeno samo na Jude, ampak da je namenjeno vsem, je pa odrešenje potrebno doseči preko Izraela in ga povezati z Izraelom. Oznanjevanje med pogani je torej preprosto del oznanjevanja med Judi. Zapoved oznanjevanja po vsem svetu v Apd 1,8 namreč pravi, da so učenci pričevali v Jeruzalemu, Judeji in Samariji, ter do skrajnih mej sveta. Toda "do skrajnih mej sveta" ne pomeni oznanjevanja med pogani: skozi celotna Apostolska dela namreč oznanjevanje poteka od shodnice do shodnice, konča pa se s srečanjem z Judi v Rimu (28,17sl.). Nobenega posebnega oznanjevanja med pogani torej ni, ki bi bilo ločeno od oznanjevanja med Judi.

Zanimivo je, kako apostoli v svojih govorih Judom poudarjajo udeležnost poganov pri odrešenju. Peter v govoru v hiši pogana Kornelija (10,34–43) opisuje dogodek Jezusa, in pravi, da se je zgodil izključno znotraj judovskega okolja; in ljudstvo, kateremu morajo priče pridigati (10,42), je Izrael. V pomembnem, prvem nagovoru poganom Peter torej govori o odrešenju, ki je prišlo k Izraelu. Sporočilo Izraelu pa vključuje tudi

pogane, ki jih lahko doseže samo preko Izraela. Toda sporočilo, da je evangelij za vsa ljudstva, večkrat ponovi Judom. V svojem govoru Judom iz vsega sveta, ki so navzoči v Jeruzalemu (2,14–40), Peter namreč pravi, da obljuba "velja vam in vašim otrokom in vsem, ki so daleč": v luči Lk 24,47 in Apd 1,8 pa odlomek lahko razumemo samo tako, da namiguje, da so v obljube, dane Izraelu, vključeni tudi pogani. V 3,11–26, kjer govori o pomenu odločitve Judov za ali proti klicu k pokori, ima sporočilo domet, ki sega onkraj Judov: *najprej* je bilo rečeno vam (v. 26). Navedek iz 1 Mz 22,18 v v. 25: "In v tvojem potomstvu (*sperma*) bodo blagoslovljene vse družine na zemlji," pa pomeni, da odrešenje sicer prihaja po Izraelu, toda to, da so vključeni tudi pogani, je prav tako del izpolnitve obljub, danih Izraelu.

V svojem edinem misijonskem govoru (13,16–41) Pavel neprestano poudarja, da obljube pripadajo Judom in da je bilo odrešenje poslano njim (vv. 23, 26, 31, 33), pravi pa tudi, da je opravičen vsak, ki veruje v Kristusa (v. 39). To pa pomeni, da opravičenje vključuje tudi pogane, ki so deležni odrešenja. Veliko število Judov in gorečnikov se torej spreobrne, medtem ko drugi zavračajo evangelij (v. 46). In nato nastopi čas, ko ti sami sebe obsodijo za nevredne odrešenja Izraela, in delež pri odrešenju je ponujen poganom. Tako so ob misijonskem pridiganju Judje razdeljeni v dva tabora, saj so spokorjeni ločeni od ostalih. Nujno pa je potrebno pojasniti, kdo pripada Izraelu. Misijon se konča v Rimu (Apd 28,23sl.): Apostolska dela se namreč končajo z opisom ljudstva, ki je razdeljeno glede krščanskega sporočila; eni verujejo, drugi pa ne (v. 24). In neverujočemu delu ljudstva Pavel v vv. 26sl. posreduje Iz 6,9sl., kjer najdemo obsodbo trdosrčnih.

Evangelij je torej dosegel skrajne meje sveta in svetovni misijon med Judi je končan. Tistim, ki so se spreobrnil, so se izpolnile obljube. Ti so vogelni kamni resničnega Izraela, v katerega so bili zdaj vključeni tudi pogani.

Na kakšen način pa pogani prejmejo delež pri obljubah, danih Izraelu? V poročilu o apostolskem zboru v Jeruzalemu (15,1–35) dogodek s Kornelijem služi kot dokaz za njihovo odrešenje (v v. 6sl.). Težava pa ni v poganskem deležu pri odrešenju, težava ni njihova udeležba kot taka, ampak pogoji za njihov pristop. Peter je iz dogodka s Kornelijem namreč spoznal, da bodo pogani odrešeni na povsem enak način kot Judje (15,11). To dokazuje dejstvo, da Bog daje poganom dar Duha, ki je obljuba Izraelu in njegova last (2,17sl.), na enak način kot vernim Judom (15,8–9). Toda kot pogani so vseeno nečisti: tega dogodek s Kornelijem po Petrovem gledanju ni spremenil. Kot nadomestek za judovsko članstvo v Božjem ljudstvu pa Bog kot veljavno sprejema očiščenje, ki je nanje prišlo po veri (15,9). Odrešeni so torej kot pogani brez obreze, to je, ne da bi se prej spreobrnili v judovstvo. S tem pa ni izničen prednostni položaj Izraela; to dokazuje Jakobov govor, ko v 15,13 navaja Am 9,11s. Govor namreč predpostavlja povezavo z Izraelom, pa čeprav brez judovskega spoštovanja postave in brez judovskega statusa. Jasno je, da so Judje v Cerkvi sledili postavi (21,20); to jih je ločevalo tudi od nevernih Judov. In postavo so ohranjali tudi zato, da bi bilo jasno, da je Cerkev Izrael – postava je namreč odločilno znamenje Izraela. Kot vedo tudi Judje, pa ne gre za to, da bi bilo v izpolnjevanju postave kakršnokoli odrešenje. Toda položaj poganov v Cerkvi – in ti ostajajo pogani – je drugačen: držati se morajo namreč samo tistega dela postave, ki je po Svetem pismu nujen za pogane. Glavna ideja postave po Luku pa je njena prva zapoved, to je verovati v enega Boga, kar je nasprotovanje malikovanju. Poleg tega pa morajo pogani izpolnjevati še nekaj zapovedi, da ne bi onečastili Izraelcev.

LJUDSTVO DUHA

VCerkvi najdeš "sinove prerokov" (3,25). Kjer je Duh, tam je namreč Božje ljudstvo. V zgodovini Izraela je bilo vedno tako, tako je tudi danes in tako bo tudi v prihodnosti do konca časov.

Za Luka pa je odločilno, da je Duh Božji Duh. Luka v Apostolskih delih večinoma govori o 'Svetem Duhu' (39), včasih pa zgolj o 'Duhu' (11) ali o 'Duhu Gospodovem' (2). Odnos med Bogom in Duhom, ki je Božji Duh, pa lahko razložimo s pomočjo dejstva, da je Duh navzoč pred Kristusom kot Božja dejavna in preroška navzočnost med svojim ljudstvom. Poleg tega pa ga označuje tudi izraz "Očetova obljuba" (Apd 1,4; Lk 24,49). Predvsem pa je bil Jezus v Apd 2,33 "povišan na Božjo desnico in od Očeta je prejel obljubo Svetega Duha in tega Duha je razlil": vloga in položaj Mesije je torej določena s tem, da ga je Bog mazilil s Svetim Duhom (Apd 10,38; Lk 1,35; 4,18).

Duh je neosebna, dejavna sila, Božja ustvarjalna in preroška navzočnost v zgodovini ljudstva. Nič čudnega torej, da Luka bolj kot katerikoli drug novozavezni pisec prikazuje Duha, kakršen je videti v Stari zavezi: Duha, ki navdihuje preroštvo (4 Mz 24,2; 1 Sam 11,6; 2 Sam 23,2; 2 Krn 24,20; Neh 9,30; Oz 9,7; Zah 7,1s.); postavlja voditelje (Sod 6,34; 11,29; Iz 11,1–5); ustvarja nebo in človeka (Ps 33,6; Jdt 16,14; Job 33,4); sodi in očiščuje (Iz 4,4) in po vsem tem in nad vsem tem Bog razliva svojega Duha na Izrael (Iz 44,3; 59,21; Ezk 36,27; 37,14; 39,29; Ag 2,5; Zah 12,10).

Za Luka Duh pripada Izraelu in je del zgodovine Božjega ljudstva. Duh se namreč ni prvič pojavil z

Jezusom ali s Cerkvijo: vedno je bil navzoč, bistveni sestavni del Izraela pa je postal v zadnjem času, s Cerkvijo. In zato lahko na obnovo Izraela gledamo tudi kot na delo Duha (Apd 1,1–2,42).

Prvi prejemniki Duha so vsi Judje, predvsem pa dvanajsteri apostoli (2,4–14). Poslušalstvo na binkoštni dan je namreč samo judovsko (2,5.14b.22). Duh je torej podarjen ljudstvu Duha, Izraelu; temu ljudstvu namreč pripada obljuba (2,33.39), ta obljuba pa ni nič drugega kot Duh (Apd 1,4.8; Lk 24,49). Kristologija v Apd 2 pa temo pripelje še dlje: Jezusovo povišanje je njegovo ustoličenje, ustoličenje na Davidov prestol (Apd 2, 30–33). Jezusovo mesijanstvo pa je opredeljeno z

njegovim maziljenjem z božanskim Duhom, to pa se je zgodilo za Izraelove otroke (10,36-38). Povzdignjeni Mesija, ki sedi na Davidovem prestolu, torej prejema in razliva Duha (2,33-39).

Ideja Duha, ki je določujoče znamenje Božjega ljudstva, prežema celotna Apostolska dela. Štefan je označen kot tisti z neustavljivim Duhom (6,5.10; 7,55) in zato je absurdno, da je obtožen, da govori proti Izraelu, to je, proti postavi, templju in Mojzesu (6,11.13.14; 7,51-53). Duh je namreč še posebej povezan s templjem (Lk 1-2), postavo (Lk 1-2; Apd 7,53) in Mojzesom, ki je bil prerok in čudodelnik (7,36-7,38; 3,22; 6,11.14; 13,49 itd.).

Kombinacija Duh-Izrael je prav tako očitna v Lukovi ideji, da je bil Duh vedno dejaven v zgodovini Izraela. Pogani so namreč prejeli Duha, ki je last Izraela in zaradi tega imajo delež pri obljubah božjemu ljudstvu. Da pa je bil Duh vedno navzoč v zgodovini Izraela, je zaobseženo že v odnosu med Duhom in Bogom, saj je ta "Očetova obljuba" (Apd 1,4; 2,33; Lk 24,49). Luka zgodovino Božjega ljudstva razume kot zgodovino upora in nasprotovanja Duhu. Razlika med Izraelom v času pred in po Jezusu tako ni razlika med časom z in časom brez Duha, ampak med različnimi odnosi do Duha. Izrael je namreč vedno, ves čas zgodovine ljudstva, zavračal Duha (Apd 7,51). Očetje so se uprli Duhu tako, da so pobijali preroke, in največji med preroki je bil Mojzes (7,17-41). Prepričanje, da je dal postavo, je namreč omenjeno samo mimogrede (7,38), medtem ko Luka nanj gleda predvsem kot na velikega Izraelskega preroka (7,36sl.), ki je napovedal prihod 'Pravičnega' (Apd 7,52b). In prihod 'Pravičnega', Mesije, pomeni obnovo izraelskega kraljestva (1,6). Duh je torej obljuba, obnavljajoča Božja sila pri ponovni izgradnji Izraela.

Izrael je nepokoren Duhu, kar torej pomeni, da je nepokoren Svetemu pismu (Apd 13,27). V Svetem pismu ni nejasnosti, saj govori odprto in jasno. Tudi Cerkev ne dodaja nič temu, kar je bilo že zapisano pri Mojzesu in prerokih. V izraelski zgodovini ni časa, ko

bi bilo ljudstvo brez prerokov. Vsako soboto lahko v shodnici prisluhnejo evangeliju Mesije, njegove smrti in vstajenja (Apd 13,27). Duh je namreč povezan z Izraelom in preroki in na ta način tudi z izraelskim Mesijo. V Lk 1-2 skupina ljudi deluje preroško in napove prihajajočega Mesijo pred in po njegovem prihodu (1,41-45.47-55.67-80; 2,25-32.36-38). Tudi Janez Krstnik je prerok (1,67.76). Glavna ideja v predgovoru pa je, da prihod Mesije pomeni Božjo obnovo Izraela in izpolnitev obljub. Lk 1-2 je tako rekoč 'manjkajoči člen' med starodavnimi preroki, prerokom Jezusom in preroki Cerkve. Naloga prerokov na stopnji preroštva, kot jo najdemo Lk 1-2, pa je povedati, kdo je Mesija, razkriti njegovo istovetnost; Duh je bil namreč že del izraelske zgodovine in pojavi se samo nov val prerokov, da bi predstavili Mesijo - Jezusa. V Apd 2 torej Luka ne predstavlja nekaj novega in še neslišane v zgodovini ljudstva; uporablja namreč Sveto pismo. Luka se na ta način trudi prepoznati in opravičiti, kar se je zgodilo na binokosti: namreč, nov izliv Duha na Izrael. Toda Duh ni vedno v Cerkvi in ni Cerkvi ves čas na razpolago. Cerkev je resnični Izrael toliko, kolikor kristjani poslušajo Duha (Apd 7,51; 5,32). Pravi Izrael torej nič več ne nasprotuje Duhu, tako kot je Izrael nasprotoval Duhu v preteklosti (Apd 7,51). Vsako nasprotovanje Duhu znotraj Cerkve pa pomeni smrt vpletelih oseb (Apd 5,1-11).

Da pa je Duh neločljiv del zgodovine Božjega ljudstva, vidimo tudi po tem, da le redki odlomki govorijo o izlitju Duha na pogane. V prvem delu Apostolskih del, v poglavjih 1-15, namreč dobimo močan vtis o karizmatičnem, z Duhom napolnjenim življenjem Cerkve v Jeruzalemu. Ko pa gre za pogane, nimamo niti enega prizora, ki bi govoril o razlitju Duha na Nejude (Apd 10,44sl; 11,15; 15,8). Ko gre za Duha in pogane, je torej Luka zelo ozek. Toda oznanjevanje poganom ni izum Cerkve ali apostolov, ampak izključna odgovornost Boga in Duha. To je jasno iz pripovedi o Korneliju v Apd 10-11 in iz njenega odmeva v Apd 15,7-9.14; Bog namreč sili upornega

Petra, da naj oznanja med pogani. In to, da Nejudje prejmejo dar, ki pripada izključno Izraelu, je brez primere, in Luka poudarja, da je to čudež (10,45.47; 11,15; 15,8–9). Dar Duha je namreč znamenje, da bodo odrešeni tudi pogani (11,18; 15,8). Duh pa ne ustvarja novega Izraela, nekakšne 'tretje rase', ampak je izid Božjega delovanja po Duhu ta, da tudi pogani postanejo člani Božjega ljudstva, Izraela. Ko Luka poudarja to povezavo med Izraelom in Duhom in ko pokaže, da je bil Duh vedno del izraelske zgodovine, pa s tem pokaže na zveznost med Cerkvijo in Izraelom. Tam, kjer je Duh, namreč najdemo Božje ljudstvo.

Judje v Jeruzalemu se sicer imenujejo "sinovi prerokov" (Apd 3,25). Toda glede na Apd 7,52 so prebivalci Jeruzalema pridiganje apostolov zavrnil in tudi ubili Preroka, Jezusa, zato so zgolj sinovi morilcev prerokov. Ideja, da so Judje morilci prerokov, je novozaveznim piscem poznana, samo Luka pa ima Jude za "sinove prerokov"; to pomeni, da so ti dediči obljub, odrešenja, ki so ga napovedali preroki v Svetem pismu (Apd 3,24). Evangelij torej ne samo ustreza Svetemu pismu, ampak je njegova vsebina izpeljana in potegnjena iz Svetega pisma. Luka namreč poudarja, da je "vse", kar je v pripovedi o Jezusu, že zapisano. Tudi Pavel sam ne pove nič takega, česar ne bi rekli že "preroki in Mojzes" in kar je že zapisano (Apd 26,22). In Sveto pismo vsebuje vse, kar Cerkev pridiga. Evangelij je torej že v shodnici, v branju Svetega pisma (Lk 4,16sl.; Apd 13,15.27).

Jezusov mesijanski status je razglašen z branjem Svetega pisma v shodnici (Lk 4,16sl.). Tudi etiopski evnuh lahko prebere in razume, za kaj gre pri Izaiju 53,7–8; vsebina je namreč jasna, težava pa je istovetnost osebe, ki jo omenja prerok (Apd 8,32–35). Ko Pavel oznani evangelij Herodu Agripi, je težava v tem, ali kralj verjame prerokom ali ne (26,27). "Odpiranje", ki ga povzroči Sveto pismo (Apd 17,3) pa je preprosto spoznanje, da je Jezus Mesija. Duh torej ne da Cerkvi besed evangelija, saj so te že dane po Duhu v Svetem pismu.

Obstaja tudi povezava med Duhom in pridiganjem; toda ta se ne nanaša na vsebino,

ampak na način, kako so besede evangelija posredovane. Pridigarji namreč pridigajo 'z žarom'. Ta 'svoboda govora' v Apostolskih delih pa se nanaša samo na pridiganje (2,29; 4,13.29.31; 9,27.28; 13,46; 14,3; 18,26; 26,26; 28,31). 'Žar' se namreč nanaša na situacije, ko so apostoli ogroženi, preganjani, na sodišču, zaporniki: v nevarnih situacijah. Po navadi se torej 'žar' sooča s sovražnim poslušalstvom ali javnostjo. Ta način govorjenja pa služi za dokaz, da se oznanja Božja beseda. 'Žar' namreč ni vprašanje kakovosti posameznika, ampak je dar Duha. Poleg tega pa se povezava med Duhom in besedo kaže tudi v čudežih, ki spremljajo pridiganje. V molitvi v Apd 4,24–30 člani občestva prosijo Boga, naj jim omogoči govoriti z 'žarom', medtem ko bo Bog ozdravljal ter delal znamenja in čudeže, ki se bodo godili v Jezusovem imenu; čudeži so namreč delo Duha (4,33). Apostoli so bili priča Jezusovemu vstajenju z "veliko močjo". Pridiganje se potrjuje s čudeži in Bog priča za svojo besedo po čudežih in znamenjih (Apd 5,32; 6,3.5; 8,29.39; 13,12; 14,3; 19,10–11); govorjenje v jezikih in preroštvo pa sta pojasnjena z izlitjem Duha (2,4.17a.18b). Tako govorjenje v jezikih, kot tudi preroštvo, torej izhajata iz Duha. Prerokbe Duha v Cerkvi služijo kot dokaz, da je Cerkev ljudstvo Izraelovega Boga. Cerkev namreč ne vodi in ne uči sama sebe: to dela Bog po Duhu, glasovih, videnjih, itd.

Ta preroštva ločujejo Cerkev od shodnice; ne zgodi se namreč veliko prerokovanj izven Cerkve. Omenjeni so sicer tudi drugi preroki, toda to so lažni preroki ali čarovniki (Apd 8,9–11; 13,6.8; 19,13–17). Nikoli pa ni zapisano, da bi se videnja ali preroške besede zgodile v shodnici, saj njeni člani ne upoštevajo prerokov, zato nimajo Duha preroštva in bodo izgnani iz ljudstva (3,22–23). V nasprotju z njimi pa so člani Cerkve pravi "sinovi prerokov" in "sinovi zaveze", ki je bila dana Abrahamu (3,25). Preroštvo je torej dokaz zveznosti v izraelski zgodovini.

Lukovo stališče je, da Duh vodi k pokornosti Mojzesovi postavi, in zato, ker ima Cerkev Duha in spoštuje postavo, je ta Cerkev Izrael.

Nezvesti del ljudstva pa nasprotuje Duhu in ne izpolnjuje postave (Apd 7,51–53). Znotraj Svetega pisma pa ni napetosti; postava vsebuje prerokbe, pa tudi zapovedi; Luka tako že od začetka svojega dela kaže na skladnost med Duhom in postavo (Lk 1–2). Prihod izraelskega Mesije namreč razglasi izlitje Svetega Duha, ki se izraža v preroštvu, osredotočenem na istovetnost in nalogo Mesije. Izrael je torej s svojim središčem v jeruzalemskem templju okolje za Mesijo. Cerkev ima Duha in postavo; shodnica pa sicer ima postavo, toda se je ne drži (Apd 7,53; 15,21). Mojzes je karizmatični prerok, čudodelnik in postavodajalec (Apd 3,22; 6,11.14; 7,36–38). Osrednje bistvo postave je po Apostolskih delih boj proti malikovanju, predvsem v smislu prve zapovedi o enem in edinem Izraelovem Bogu. Ker pa Izrael ne spoštuje Mojzesa in postave s Sinaja, se obrne k drugim bogovom (7,40sl.); neobrezani so, to pomeni, vedejo se kot pogani (7,39.51; 4,27–28) – obreza je namreč znamenje Izraela kot Božjega ljudstva (Lk 2,21; Apd 7,8; 15,1.5; 21,21). Ko pa Judje zavrnejo Duha in postavo, niso več Izrael in Božje ljudstvo. Tudi Štefan je obtožen, da govori proti postavi, obenem pa je karizmatični prerok (Apd 6,11.14–14).

Tisti, ki imajo Duha, se držijo postave; to pa ni bilo tako samo ob zori Mesijevega prihoda (Lk 1–2). Luka ima Jezusa za enega izmed tistih, ki se držijo postave (Apd 6,13–14; priče so krive); to pa tudi določa predstavitev Jezusa v evangeliju. Kristjani seveda nimajo nobenih težav z izpolnjevanjem postave: celotno Cerkev v Jeruzalemu vodi namreč Duh. Tudi Pavel, ki je preroški karizmatik, se je vedno držal postave in se je drži še danes, saj dela celo več, kot zahteva postava (18,18; 21,20–26;

22,3; 23,1–5; 24,11sl.; 26,5; 28,17); vse obtožbe proti Pavlu, da krši postavo, pa se izkažejo za lažne. Po drugi strani pa se celo veliki duhovnik ne drži postave (23,3), kar je rečeno tudi na splošno za vse neverne Jude (7,53); tisti, ki nasprotujejo Duhu, se ne držijo postave, tisti, ki so sprejeli Duha in so mu pokorni, pa se je držijo. Jasno je, da za Luka postava ne prinaša odrešenja. Judje v Cerkvi se namreč postave v celoti držijo zato, ker po izlitju Duha v Izraelu ni več nobene nepokornosti postavi. Cerkev je sestavljena iz "privržencev postave" (Apd 21,20). In tudi ko Luka govori o poganih v Cerkvi, združuje postavo, Duha in Izrael: dar Duha je dan poganom (10,44–46; 11,15; 15,18) tako kot tudi postava. Za ljudi Duha postava tako ni nič več breme. Verujoči Judje, med katerimi je Pavel, se tako držijo celotne postave, pogani pa samo enega dela. Med Duhom in postavo je torej skladnost.

Prevedel: Leon Jagodic

-
1. Ta judovska poimenovanja niso omejena na določen del Apostolskih del, npr. na poročilo o Cerkvi v Jeruzalemu, ali uporabljena samo pri nagovoru Judom, saj je Luka hotel pokazati, kako so prvi kristjani govorili o Bogu. Zanj je namreč povsem nepredstavljivo, da so kasnejši kristjani govorili o Bogu na drugačen način kot prvi, kot 'očetje'.
  2. Pri Luku najdemo 40 od 100 primerov besede v Novi zavezi.
  3. Prim. poglavje v nadaljevanju: "Kriza: razdeljeno Božje ljudstvo".
  4. Enkrat pa z 'Judi', 2,14.
  5. Ta naziv je bil kot tak Grkom nerazumljiv.
  6. Rodovniki so v judovstvu služili kot dokaz, da oseba pripada ne zgolj določeni družini, ampak ljudstvu.
  7. Čeprav je Luka vedel, da ima Jezusova smrt odrešilni pomen kot zadoščevanje. Lk 22,19b–20; Apd 20,28.
  8. Od 238 primerov izraza *onoma* v Novi zavezi jih je samo pri Luku 94 in 60 v Apostolskih delih.